

ข้อเสนอโครงการ

การศึกษาเพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนการขับเคลื่อนงานวิจัยด้าน สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์

หลักการและเหตุผล

การปฏิรูปการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อววน.) และการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ส่งผลให้ระบบการวิจัยในประเทศไทยต้องปรับตัวใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมมักได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานวิจัยที่เน้นการสร้างองค์ความรู้แบบเฉพาะสาขา โดยผลกระทบและโอกาสที่เกิดขึ้นกับงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ อาจได้แก่ งานด้านการสร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการ สู่การตอบโจทย์เชิงนโยบายและสังคม ซึ่งการเปลี่ยนบทบาทของ สกว. เป็น สกสว. ซึ่งมุ่งเน้นการจัดสรรงบประมาณผ่าน "กองทุนส่งเสริม ววน." ทำให้งานวิจัยจำเป็นต้อง แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) หรือการขับเคลื่อนเชิงระบบที่ชัดเจน

สามเสาหลัก สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย

เชื่อมโยงยุทธศาสตร์ชาติ • ขับเคลื่อนเชิงระบบ • มุ่งสู่เป้าหมาย SDGs

ในศตวรรษที่ 21 ประเทศไทยและโลกกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่มีความซับซ้อนและท้าทาย ทั้งจากการปฏิวัติดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร ความเหลื่อมล้ำที่ขยายตัว ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายของสังคม วัฒนธรรม เพศ ชั่ววัย ชุมชน รวมถึงภาวะความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ตามท่ามกลางความท้าทายเหล่านี้ยังมี “โอกาสใหม่” (new opportunities) ที่สามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเชิงบวกของสังคม หากมีการวางแผนอย่างมีวิสัยทัศน์และการใช้ข้อมูลเชิงระบบอย่างรอบด้าน ทั้งนี้ ศาสตร์ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ มีบทบาทสำคัญในการทำ ความเข้าใจคุณค่าของมนุษย์ ความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม อันเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีความหมายและยั่งยืน การขับเคลื่อนงานวิจัยในศาสตร์เหล่านี้จึงไม่เพียงแต่สะท้อนอดีตและอธิบายปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังสามารถ ออกแบบอนาคตที่พึงประสงค์ และร่วมสร้างสังคมที่มีคุณภาพ และมีความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุนี้ จึงส่งผลให้นักวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ต้องปรับเปลี่ยนกรอบวิจัยให้ ตอบสนองต่อโจทย์ที่มีผลกระทบในระดับนโยบาย สังคม หรือวัฒนธรรม มีการบูรณาการข้ามศาสตร์ ด้วยโครงสร้างการจัดสรรงบประมาณแบบใหม่สนับสนุนการวิจัยแบบบูรณาการ (interdisciplinary) ส่งผลให้ นักวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการร่วมมือกับสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การศึกษาผลกระทบทางสังคมจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม หรือการออกแบบนโยบายที่เข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ ทำให้มี โอกาสในการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural Innovation) และ นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) อันสามารถบูรณาการไปกับนวัตกรรมทางเทคโนโลยี (technology Innovation) อันเป็นกลไก สำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปกรรมต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารคุณค่าของผลงานในรูปแบบที่สะท้อนผลลัพธ์ต่อผู้คน สังคม หรือชุมชน อันจะต้องมาพร้อมกับ เกณฑ์การวัดผลที่ชัดเจน เช่น ตัวชี้วัดผลกระทบ (Impact) เป็นต้น

งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ในมิติด้านสังคมและทรัพยากรมนุษย์ ได้สะท้อนทั้งความก้าวหน้าและความท้าทายของการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านการศึกษา สาธารณสุข และการเข้าถึงบริการพื้นฐาน ขณะเดียวกันประเทศไทยกำลังเผชิญความท้าทายสำคัญจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร โดยเฉพาะการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลต่อกำลังแรงงานและภาระงบประมาณด้านสวัสดิการสังคม แผนฯ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ อย่างไรก็ตาม คุณภาพแรงงานไทยยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยเฉพาะด้านทักษะดิจิทัลและนวัตกรรม นอกจากนี้ ยังเน้นประเด็นความเหลื่อมล้ำและความเสมอภาคทางสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และประชาชนในพื้นที่ห่างไกล รวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ แผนฯ จึงกำหนดเป้าหมายหลักสองประการ ได้แก่ (1) การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ โดยมุ่งเสริมสร้างทักษะ ความรู้ คุณลักษณะ และคุณธรรมที่เหมาะสม พร้อมยกระดับคุณภาพกำลังคนให้สอดคล้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ และ (2) การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม โดยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม และสร้างหลักประกันทางสังคมที่ส่งเสริมความมั่นคงในชีวิต

สรุปสาระสำคัญแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็น (23) การวิจัยและพัฒนานวัตกรรม (พ.ศ. 2561–2580) ที่เกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศผ่านการพัฒนาฐานความรู้และนวัตกรรมในทุกสาขา รวมถึงสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านการวิจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะที่จำเป็นในยุคดิจิทัล ควบคู่กับการสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบนิเวศด้านการวิจัย การปรับปรุงระบบบริหารจัดการงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพและสามารถนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริง การส่งเสริมการลงทุนวิจัยจากภาคเอกชน และการเพิ่มจำนวนรวมถึงศักยภาพของบุคลากรวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ เพื่อรองรับความต้องการของประเทศในระยะยาว ในเชิงแผนย่อย แผนฯ ให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้านองค์ความรู้พื้นฐาน เพื่อสร้างและต่อยอดองค์ความรู้ทางสังคมและความเป็นมนุษย์ อาทิ งานวิจัยด้านชุมชน ศิลปะ วัฒนธรรม ภาษา ดนตรี วรรณกรรม มรดกวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กัน ขณะเดียวกัน แผนย่อยด้านการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมทางสังคม มุ่งขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่ม ลดความเหลื่อมล้ำ และแก้ไขปัญหาสังคมอย่างครอบคลุมและยั่งยืน โดยรัฐทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการสนับสนุนการวิจัยที่ตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนและชุมชนในยุคดิจิทัล นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ในทุกช่วงวัย การยกระดับทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ และคุณภาพวิชาชีพ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม รวมถึงการพัฒนากลไกนโยบายและระบบนิเวศสังคม ผ่านการวิจัยเชิงพื้นที่ การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่และระบบดิจิทัลในการวิเคราะห์ปัญหา และการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ สถาบันวิชาการ และภาคประชาสังคม เพื่อให้การกำหนดนโยบายและการพัฒนาระดับพื้นที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ อันนำไปสู่สังคมที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

สรุปสาระสำคัญแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ พ.ศ. 2566–2570 (ประเด็นสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์) แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) พ.ศ. 2566–2570 ได้กำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ภายใต้ประเด็นความเสมอภาคและหลักประกันทางสังคม โดยมุ่งรับมือกับความท้าทายเชิงโครงสร้างของประเทศ 3 ประการ ได้แก่ การเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ การขยายตัวของเมือง และปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคทางสังคม ซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นจากวิกฤตโควิด-19 จึงจำเป็นต้องกำหนดแนวทางการพัฒนาเชิงระบบเพื่อสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนทางสังคมในระยะยาว แผน ววน. ฉบับนี้จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ภายใต้กรอบนโยบายของสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บท และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยในจำนวน 25 แผนงาน ได้จัดกลุ่มองค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ไว้เป็นแกนหลักในแผนที่ 17 และ 18 และบูรณาการแทรกอยู่ในอีก 15 แผนงาน คิดเป็นสัดส่วนงานวิจัยด้านนี้ต่อด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยรวมประมาณ 1 ต่อ 10 ในภาพรวม แผนฯ มุ่งพัฒนาและประยุกต์ใช้สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ เพื่อส่งเสริมคุณค่าและความงามของศิลปะ วัฒนธรรม และทุนทางสังคม ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพชีวิต การลดความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาเมืองและชุมชน การเสริมสร้างธรรมาภิบาล ความปลอดภัยของสังคม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรับมือภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพ

ภูมิอากาศ ตลอดจนการพัฒนากำลังคน ระบบสถาบัน และระบบบริหารจัดการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาการสนับสนุนทุนวิจัยด้านสังคมศาสตร์ในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่างานวิจัยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงประยุกต์และเชิงนโยบายที่มุ่งตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจและการขับเคลื่อนประเทศในเชิงปริมาณ ขณะที่งานวิจัยพื้นฐานและงานวิจัยเชิงวิพากษ์ที่มุ่งสร้างองค์ความรู้รากฐานเพื่อทำความเข้าใจรากเหง้า ความซับซ้อน และพลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังมีสัดส่วนน้อย ส่งผลให้บทบาทของสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ถูกมองเป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรม มากกว่าการเป็นศาสตร์ที่มีความหลากหลายทางกระบวนทัศน์และวิธีวิทยา ซึ่งมีศักยภาพในการอธิบายและวิพากษ์ประสบการณ์ของมนุษย์และสังคมในมิติที่ลึกซึ้งและรอบด้าน

สรุปสาระสำคัญผลการศึกษาและข้อเสนอด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จากยุทธศาสตร์ ปี พ.ศ.2571-2575 ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

ผลการศึกษาของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ระบุว่า แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) พ.ศ. 2566–2570 ซึ่งจัดทำโดย สกสว. มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทและนโยบายรัฐบาล โดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นฐานหลักในการพัฒนาประเทศ และเน้นตัวชี้วัดเชิงปริมาณ การสร้างนวัตกรรม และการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ พาณิชย์ และอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในจำนวน 25 แผนงาน พบว่า 19 แผนมุ่งเน้นวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเศรษฐกิจ ขณะที่องค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ถูกรวมไว้เพียงในแผนที่ 17 และ 18 และถูกกล่าวถึงในภาพกว้างในฐานะเครื่องมือสนับสนุนศิลปะ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ มากกว่าการเป็นแหล่งองค์ความรู้ที่มีคุณค่าในตัวเอง

รายงานชี้ว่า แนวทางดังกล่าวทำให้ความหลากหลายของศาสตร์ เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม ดนตรี และศิลปะ ถูกลดทอนบทบาทเหลือเพียงการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ขาดการมองบทบาทในการทำความเข้าใจความซับซ้อน พลวัต และประสบการณ์ของมนุษย์อย่างรอบด้าน นอกจากนี้ ระบบวิจัยของไทยยังอยู่ภายใต้กรอบนโยบายรัฐแบบบนลงล่าง (Top-down) ที่ยึดแนวความคิดการพัฒนาตะวันตกและทุนนิยมเป็นศูนย์กลาง มุ่งผลิตความรู้เชิงปฏิฐานนิยม สนับสนุนการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าอุตสาหกรรม โดยมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางอำนาจ ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมขยายตัวและกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างเรื้อรัง

ขณะเดียวกัน สังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม การใช้ทรัพยากรอย่างไร้ความรับผิดชอบ และการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมท้องถิ่น การพึ่งพาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพียงด้านเดียวไม่เพียงพอในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งของ รวมถึงไม่เอื้อต่อการคิดเชิงวิพากษ์ต่อการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์อย่างไจริยธรรม รายงานจึงเสนอให้ยกระดับบทบาทของสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ให้เป็น “พลังปัญญาสาธารณะ” และเปิดพื้นที่ให้การกำหนดวาระวิจัยเริ่มจากประชาคมนักวิชาการ มากกว่าการผูกติดกับตัวชี้วัดเชิงเศรษฐกิจและนวัตกรรมของรัฐ

จากบริบทดังกล่าว ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรได้เสนอร่างยุทธศาสตร์และแผนงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ พ.ศ. 2571–2575 ภายใต้กรอบแนวคิด “ภัยคุกคามและความเหลื่อมล้ำในสังคมซับซ้อน” เพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่ทวีความรุนแรงจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี โลกาภิวัตน์ และอำนาจข้ามพรมแดน ซึ่งส่งผลต่ออัตลักษณ์ ความมั่นคง และความสามารถในการรับมือของสังคมไทย โดยเสนอแผนวิจัยหลัก 8 ด้าน ครอบคลุมประเด็นความ

ยั่งยืน ความเป็นมนุษย์ ภาวะโลกร้อน เทคโนโลยีดิจิทัล ภูมิรัฐศาสตร์โลก ศิลปะและสุนทรียศาสตร์ใหม่ การพัฒนาศักยภาพกำลังคน และบทบาทรัฐกับระบบราชการ

โดยภาพรวม ร่างยุทธศาสตร์ดังกล่าวมุ่งสร้างองค์ความรู้และกำลังคนที่จะช่วยให้สังคมไทย “เข้าใจตนเอง เข้าใจโลก และพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง” ผ่านการบูรณาการสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิด คุณค่าทางสังคม จริยธรรม ความงาม และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน เป็นธรรม และมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง

บทสรุป

จากบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและโลกในปัจจุบัน งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจโครงสร้างสังคม อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนงานวิจัยในสาขาดังกล่าวยังขาดกรอบนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนการดำเนินงานที่เป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ตลอดจนการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ข้อมูลเชิงมานุษยวิทยาจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) รวมถึงวาระแห่งชาติที่สำคัญ อาทิ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทย การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนา soft power ของไทยในระดับนานาชาติ

โครงการนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทสถานภาพ บทบาท และโอกาสของงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ในประเทศไทยอย่างรอบด้าน เพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนการขับเคลื่อนที่มีความชัดเจน เป็นรูปธรรม และสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยยึดกรอบแนวคิดหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้แก่ (1) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาที่สมดุล มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันบนฐานขององค์ความรู้และคุณธรรม (2) การเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ผ่านระบบวิจัยที่ยืดหยุ่น ปรับตัวได้ และตอบสนองต่อปัญหาเร่งด่วนของสังคม (3) การขับเคลื่อนงานวิจัยโดยมี SDGs เป็นแกนกลาง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความยั่งยืนด้านทรัพยากร และ (4) การบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจ BCG เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์เข้ากับการสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เพื่อให้การบริหารจัดการงานวิจัยในสาขาดังกล่าวเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด โครงการจึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ช่องว่าง (gap analysis) ของระบบการดำเนินงานในอดีตและปัจจุบัน ทั้งในด้านโครงสร้างการบริหารจัดการ กลไกการจัดสรรทุน ขั้นตอนการดำเนินงาน และหลักเกณฑ์การประเมินผล โดยอาศัยข้อมูลจากรายงานผลการดำเนินงานและการศึกษาระบบทุนวิจัยที่ผ่านมา ผลการวิเคราะห์จะนำไปสู่การออกแบบกลไกและระบบใหม่ที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ซึ่งมีความหลากหลายทางวิธีวิทยาและเป้าหมายการใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ โครงการยังมุ่งศึกษาสถานภาพองค์ความรู้และแนวโน้มการวิจัยทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมการณ์ วิธีวิทยา และบทบาทของงานวิจัยต่อสังคมร่วมสมัย รวมถึงการวิเคราะห์ระบบนิเวศ (research ecosystem) ของงานวิจัยในสาขาดังกล่าว เช่น การพัฒนาบุคลากรเชิงระบบ ความร่วมมือข้ามศาสตร์ กลไกการประเมินผลกระทบ และความร่วมมือระหว่าง

มหาวิทยาลัย ชุมชน และหน่วยงานเชิงนโยบาย เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงานในระยะสั้น กลาง และยาว ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับโครงการ ระดับกลุ่มวิจัย และระดับนโยบาย

ในมิติของศิลปกรรมศาสตร์ โครงการให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจธรรมชาติของศาสตร์ในฐานะ “soft science” ที่มีความยืดหยุ่นสูง เปิดรับการบูรณาการข้ามศาสตร์และข้ามวัฒนธรรม โดยศิลปะไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการสร้างสรรคผลงานเชิงสุนทรีย์ หากแต่เป็นพลังของปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้ และการสร้างความหมายร่วมกับชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การออกแบบอัตลักษณ์ และการพัฒนา soft power ของประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของการผสมผสานศิลปะเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่เปิดพื้นที่ใหม่ของการสร้างสรรค์และนวัตกรรมเชิงศิลป์

ท้ายที่สุด โครงการนี้มุ่งนำแนวคิด foresight หรือการมองอนาคตอย่างเป็นระบบ มาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์งานวิจัย ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลายภาคส่วน บนฐานหลักฐานเชิงประจักษ์และกลไกการกำหนดลำดับความสำคัญ (priority-setting mechanism) ที่โปร่งใสและยืดหยุ่น เพื่อให้งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์สามารถมีบทบาทเชิงรุกในการร่วมสร้างอนาคตของสังคมไทยอย่างมีคุณค่า เป็นธรรม เท่าเทียม และยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานในครั้งนี้

1) เพื่อศึกษา วิเคราะห์ สถานการณ์ปัจจุบัน แนวโน้ม ทิศทางในประเด็นการพัฒนา การวิจัยและสร้างนวัตกรรมด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ รวมไปถึงการศึกษาชุมชน (community study) เป็นการสำรวจและวิเคราะห์สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชน

2) เพื่อสร้างกลไกและกำหนดมาตรการในการขับเคลื่อนงานวิจัยและสร้างนวัตกรรมด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรม ในอันที่จะพัฒนาแผนขับเคลื่อนการวิจัยในอนาคตอย่างมีเป้าหมาย ภายใต้แนวคิด foresight หรือ “การมองอนาคตอย่างเป็นระบบ” เพื่อสร้างแรงจูงใจและพลังบวก (positive perspective) ในวงการวิชาการและสังคมไทยโดยรวม

3) เพื่อการจัดทำ “ข้อเสนอร่างแผนยุทธศาสตร์ การวิจัยและนวัตกรรมด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรม ปี พ.ศ. 2571-2575” ที่มีผลกระทบ (impact) สูง พร้อมทั้งการตอบสนองต่อความหลากหลายของสังคม วัฒนธรรม เพศ ช่างวัย และชุมชน

4) เพื่อพัฒนาระบบของแผนงานให้มี “กลไกการกำหนดลำดับความสำคัญ (Priority-setting mechanism) ของงานอย่างเป็นระบบ” ผ่านกลไกและกระบวนการจัดการความรู้ของแผนงานด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ โดยมีระบบการประเมินผลที่สามารถนำไปใช้ในการพิจารณา ยุบ เลิก หรือเพิ่มเติมหัวข้อวิจัยในแต่ละปีอย่างยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง

ขับเคลื่อนอนาคตไทยด้วยพลังขององค์ความรู้ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์

สร้างสังคมที่เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาอย่างยั่งยืน

1. บริบทและความสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและโลกในปัจจุบัน
ทำให้งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์
และศิลปกรรมศาสตร์ มีบทบาทสำคัญต่อการทำความเข้าใจ
โครงสร้างสังคม อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และคุณค่าของมนุษย์
ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

เชื่อมโยงกับกรอบสำคัญของประเทศและโลก

ยุทธศาสตร์ชาติ
20 ปี

แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคม
ฉบับที่ 13
(พ.ศ. 2566-2570)

ข้อมูลเชิง
มานุษยวิทยา
ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร

เป้าหมายการพัฒนา
อย่างยั่งยืน
(SDGs)

วาระแห่งชาติที่สำคัญ

การพัฒนาคุณภาพชีวิต
ผู้สูงอายุ

การส่งเสริม
อัตลักษณ์วัฒนธรรมไทย

การขับเคลื่อน
เศรษฐกิจสร้างสรรค์

การพัฒนา
Soft Power
ของไทยสู่สากล

2. กรอบแนวคิดหลักในการขับเคลื่อนงานวิจัย

ยึดหลักการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13
เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์

1 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาที่สมดุล มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน
บนฐานขององค์ความรู้และคุณธรรม

2 การเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

ผ่านระบบวิจัยที่ยืดหยุ่น ปรับตัวได้ และตอบสนอง
ต่อปัญหาเร่งด่วนของสังคม

3 การขับเคลื่อนงานวิจัยโดยมี SDGs เป็นแกนกลาง

เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ
และสร้างความยั่งยืนด้านทรัพยากร

4 การบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจ BCG

เชื่อมโยงองค์ความรู้ด้าน SHA เข้ากับการสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ
ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

3. การวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis) และการออกแบบระบบใหม่

วิเคราะห์ช่องว่างของระบบการดำเนินงานในอดีตและปัจจุบัน
เพื่อออกแบบกลไกและระบบที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะ
ของงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์

วิเคราะห์ช่องว่าง

- ✓ โครงสร้างการบริหารจัดการ
- ✓ กลไกการจัดสรรทุน
- ✓ ขั้นตอนการดำเนินงาน
- ✓ หลักเกณฑ์การประเมินผล

ออกแบบระบบใหม่

- ✓ ระบบยืดหยุ่นและคล่องตัว
- ✓ ตอบโจทย์ความหลากหลายของวิธีวิทยา
- ✓ เน้นผลกระทบต่อการสังคมและการใช้ประโยชน์
- ✓ ติดตามและประเมินผลอย่างเหมาะสม

แหล่งข้อมูลประกอบ

- รายงานผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
- การศึกษาระบบทุนวิจัย
- ข้อมูลสภาพภาพและแนวโน้มการวิจัยทั้งในประเทศและนานาชาติ

4. ระบบนิเวศงานวิจัย (Research Ecosystem)

สร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัย
อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

5. มิติของศิลปกรรมศาสตร์

เข้าใจธรรมชาติของศาสตร์ในฐานะ "Soft Science"
ที่ยืดหยุ่น เปิดรับการบูรณาการข้ามศาสตร์และข้ามวัฒนธรรม

ศิลปะคือพลังของปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้
และการสร้างความหมายร่วมกับชุมชน
สังคม และสิ่งแวดล้อม

ต่อยอดสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การออกแบบ
อัตลักษณ์ และการพัฒนา Soft Power
ของประเทศ

ผสานศิลปะกับเทคโนโลยีสมัยใหม่
เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เปิดพื้นที่กับของ
การสร้างสรรค์และนวัตกรรมเชิงศิลป์

6. ผลลัพธ์ที่มุ่งหวัง

งานวิจัยมีบทบาทเชิงรุกในการสร้างคุณค่า
ให้สังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม

เข้าใจสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง
และเคารพความหลากหลาย

ลดความเหลื่อมล้ำ
สร้างความเป็นธรรมและเท่าเทียม

เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน
และขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์

อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม
เพื่อความยั่งยืนในระยะยาว

7. แนวคิด foresight หรือ "การมองอนาคตอย่างเป็นระบบ"

Foresight คืออะไร?

การมองอนาคตอย่างเป็นระบบ
เพื่อคาดการณ์แนวโน้ม โอกาส ความเสี่ยง
และทางเลือกในการจัดการ
อย่างมีประสิทธิภาพและรอบด้าน

มองแนวโน้ม
และสัญญาณการ
เปลี่ยนแปลง

สร้างภาพอนาคต
(Scenarios)

กำหนดทางเลือก
และลำดับความสำคัญ
อย่างมีส่วนร่วม

กำหนดนโยบาย
ยุทธศาสตร์ และแผน
การดำเนินงาน

ลงมือขับเคลื่อน
ติดตาม และปรับปรุง
อย่างต่อเนื่อง

พื้นฐานของ

การมีส่วนร่วมของ
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
ทุกภาคส่วน

หลักฐานเชิงประจักษ์
และข้อมูลคุณภาพ

กลไกการกำหนดลำดับความสำคัญ
(priority-setting mechanism)
ที่โปร่งใสและยืดหยุ่น

มุ่งสู่ประโยชน์
ของสังคมและประเทศ
ในระยะยาว

สร้างแรงจูงใจและพลังบวก (Positive Perspective)

- ✓ จุดประกายความคิดสร้างสรรค์
และนวัตกรรม
- ✓ เปิดพื้นที่ความร่วมมือทุกภาคส่วน
- ✓ สร้างความเชื่อมั่นและความหวัง
ต่ออนาคต
- ✓ ร่วมสร้างอนาคตของสังคมไทย
ที่มีคุณค่า เป็นธรรม เท่าเทียม
และยั่งยืน

“ องค์ความรู้เพื่อเข้าใจสังคม ศิลปะเพื่อสร้างคุณค่า วิจัยเพื่ออนาคตที่ยั่งยืนของทุกคน ”